627.797

A TÖRÖK ALKOTMÁNY ALAPTÖRVÉNYEI.

*

TÖRÖK EREDETIBŐL FORDÍTOTTA:

MÉSZÁROS GYULA Dr.

KIADJA:

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET JOG- ÉS TÁRSADALOM-TUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYA.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1912

Ára 1 kor. 20 fill.

Nagyp. Sebestyén Gyula dr
m. n. múzeumi igazgató úrnak
kiváló tiszteletem jeléül
Mészáros Gyula

A TÖRÖK ALKOTMÁNY ALAPTÖRVÉNYEI.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET
JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK
KIADVÁNYAI.

A SZAKOSZTÁLY MEGBIZÁSÁBÓL

BIRÓ BALÁZS Dr. egyet. m.-tanár és PORDEA GYULA Dr.

ügyvédek

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

BOCHKOR MIHÁLY Dr.

jogakadémiai tanár.

IV. FŰZET:

A TÖRÖK ALKOTMÁNY ALAPTÖRVÉNYEI.

TÖRÖK EREDETIBŐL FORDÍTOTTA:

MÉSZÁROS GYULA Dr.

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN KOLOZSVÁRT.

A TÖRÖK ALKOTMÁNY

ALAPTÖRVÉNYEI.

*

TÖRÖK EREDETIBŐL FORDÍTOTTA:

MÉSZÁROS GYULA Dr.

KIADJA:

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYA.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1912

R 2

627.797
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
R 2999/1978
LELTÁRI SZÁM

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület jog- és társadalomtudományi szakosztálya elhatározta, hogy a hazánkat legközelebbről érdeklő keleti államok jogrendszerét részint a fontosabb törvények és törvénykönyvek lefordíttatásával, részint az egyes jogrendszerek összefoglaló áttekintést nyujtó szakszerű ismertetésével a magyar jogászközönségnek hozzáférhetővé teszi, azokat hazánkban megismerteti.

Ez elhatározásában Magyarországnak s illetőleg monarchiánknak a kelettel s legközelebbről a balkáni államokkal fennálló s hazánk közgazdasági felvirágoztatása érdekében rendkívül nagyjelentőségű gazdasági összeköttetései és az a körülmény befolyásolta, hogy a keleti kérdés, a Balkán-kérdés külpolitikánk egyik legfontosabb problemájává lett, tehát elengedhetetlenül szükséges, hogy jogászaink úgy ez idegen államok törvénykönyveivel, melyek a közgazdasági összeköttetések folytán előálló forgalom lebonyolításánál alkalmazást találhatnak, mint azok politikai intézményeivel, állami szervezetével, szóval azok egész

jogrendjével hiteles munkák alapján megismerkedjenek.

Nagy súlyt helyez szakosztályunk arra, hogy e jogrendszerek ismertetésénél lehetőleg az eredeti forrásokat szólaltassa meg, miért is az egyes törvényeket, törvénykönyveket nem nyugati fordításokból, hanem mindig az eredeti szövegből fordíttatja le.

Elsőnek politikai időszerüségénél fogva a török alkotmányt kívánta az alaptörvények magyarba átültetése útján megismertetni.

E munkára Mészáros Gyula dr. magyar nemzeti múzeumi őr jeles orientálistánkat sikerült megnyernie, a kinek művét, a török alkotmány alaptörvényeinek hű, csaknem szószerinti fordítását itt nyujtjuk az érdeklődőknek.

BEVEZETÉS.

A tizenkilenczedik század elején II. Mahmud szultán reformtörekvéseinek és a török birodalom hanyatlásának következtében a szultánok a török népet alkotmánynyal ruházzák fel. Ezen alkotmánytörvények, a melyeknek az volt a czéljuk, hogy a mindjobban gyengülő birodalmat belsőleg megerősítsék, legnagyobbrészt nemcsak európai tanácsra és befolyásra, hanem európai mintára is készültek s a következő szultáni levelekből állanak:

1. *Hatt-i-humâjûn 1839.*[1] (Olvastatott Gülhâne-ben.[2]) Abdu-l-Medsîd szultán bocsátotta ki az európai műveltségű Rešîd pasa nagyvezirsége idejében. Ezen legelső alkotmánylevél a birodalom régi és meggyökeresedett bajait akarja orvosolni. Szerinte biztosíttatik az alattvalók élete, becsülete és vagyona. Szabályozza az adózási rendszert és megszünteti az állami jövedelmek bérbeadásának szokásos intézményét. A katonáskodás ezentúl nem élethossziglan tart, hanem a szolgálati időtartam négy vagy öt esztendőben állapíttatik meg. A törvényszékek tárgyalásai nyilvánosak és ítélethozatal nélkül ezentúl senkit sem szabad kivégezni. Az állami tisztviselők fizetés-

[1] Hatt-i-humâjûn (hatalmas levél) vagy hatt i-šerif (nemes levél), ezen a néven nevezik általában a szultáni kéziratokat. Hasonló oklevelek továbbá, melyek jobbára csak névszerint különböznek egymástól, a következők: fermân-i-humâjûn (hatalmas parancs), irâde-i-senîje (magas akarat), berât-i-'âli (magas oklevél). Ezen elnevezésekkel az alkotmánytörvények között is többször ta'álkozunk.

[2] Gülhâne (rózsaház) az Eszki Szeraj (régi palota) egy kisebb épülete.

ügye rendeztetik és törvényes intézkedés történik a megvesztegetés ellen.

Igen sok üdvös reformot tartalmaztak már e legelső alkotmánytörvények, de sajnos, csak nagyon keveset hajtottak belőlük végre. Legnagyobbrészt maradt minden a régi rendszer szerint.

Az eredeti szöveget l. Destûr. Konstantinápoly 1289. I. 4—7.

2. *Hatt-i-humâjûn 1856.* Abdu-l-Medsîd szultán a krimi háború után újabb törvényekkel akarta kiterjeszteni előbbi reformtörekvéseit s Mehemmed Emin Ali pasa nagyvezirsége idejében kiegészítette a régi alkotmánytörvényeket. E szerint újra megerősíti az alattvalóknak vallás- és felekezetkülönbség nélkül a gülhâne-i szultâni levélben adott biztosítékokat. Meghagyja az összes nem mohammedán vallásfelekezeteknek a régebben adományozott előjogokat és kiváltságokat, rendezi a különböző felekezetek vitás belső ügyeit és teljes vallásszabadságot hirdet. Közoktatási, büntetőjogi, adóztatási és egyéb reformok egészítik ki e második alkotmánylevelet.

Az eredeti szöveget l. a Dšerîde-i-havâdis cz. egykori napilap 777. számában 1272 Dšemâzî-i-sânî 13. (1856 febr. 21.) A Destûr cz. törvénykodexben nem foglaltatik benn.

3. *Hatt-i-humâjûn 1876.* Ez a II. Abdu-l-Hamîd szultán uralkodása és Midhat pasa nagyvezirsége alatt kibocsátott szultâni levél képezi tulajdonképeni alapját a megújhodásnak indult Törökország mai alkotmányos életének. A parlamentáris kormányforma teljesen európai mintára rendeztetett be. E részletesen kidolgozott alkotmány (kânûn-i-esâsî) a következő fejezeteket és paragrafusokat foglalja magában:

Az oszmán birodalom országai. (1—7. §.)
Az oszmán birodalom alattvalóinak általános jogai. (8—26. §.)
A miniszterek. (27—38. §.)
Tisztviselők. (39—41. §.)
Parlament. (42—59. §.)
Szenátus. (60—64. §.)
Képviselőház. (65—80. §.)
Bíróságok. (81—91. §.)
Magas Divân. (92—95. §.)
Pénzügyek. (96—107. §.)

Vilajetek. (108—112. §.)
Különböző ügyek. (113—119. §.)

Az eredeti szöveget l. Destûr. Konstantinápoly 1295. IV. 2—20. Újból való kihírdetését és közlését l. Sabah cz. napilap 6764. számában 1908 július 25.-én.

Ezen alkotmánytörvények értelmében összeülő parlamentet ugyanis II. Abdu-l-Hamìd szultán 1878 február 14.-én feloszlatta, az alkotmányt felfüggesztette és teljesen abszolutisztikusan uralkodott egész 1908-ig, a mikor is a szaloniki-i újtörök mozgalom hatása alatt kénytelen volt az uralkodása elején megadott alkotmányt újból kihírdetni.

4. *Hatt-i-humâjûn 1908.* Tulajdonképen függeléke az 1876-iki alkotmánynak. Benne az alattvalók személyi biztonsága, tekintet nélkül faji és vallási hovatartozásukra, újból biztosíttatik s törvényes garanczíák adatnak általában a polgárok szabad életére és mozgására, a melyet II. Abdu-l-Hamìd országlása odáig semmibe sem vett. Tervbe vétetik továbbá a meglevő törvényeknek szükséghez mérten való átdolgozása és újabb törvények hozatala. Azzal a szultáni óhajtással végződik ez az alkotmánylevél, hogy mivel a birodalom hatalma és ereje a hadseregtől függ, minél előbb kívánatos a hadseregnek és egész felszerelésének a lehető legtökéletesebb kifejlesztése.

Az eredeti szöveget l. az Ikdam cz. napilap 1908 aug. 1. számában.

Az eredeti szövegek fordításában tekintetbe vettük az alkotmány alaptörvényeinek meglevő német fordítását: Die Verfassungsgesetze des Osmanischen Reiches. Aus dem Osmanisch-türkischen übersetzt und zusammengestellt von Dr. Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst. Leipzig, 1909.[1] Jelen magyar kiadásunk a szöveg helyes értelmezésében több helyütt megjavítja a német fordítást.

[1] A német fordítás közli még az 1908 aug. 6.-án kelt hatt-i-humâjûn-t is, a mely azonban nem tartalmaz egyebet Kjâmil pasa nagyveziri kinevezésénél s ez is a meglevő alkotmánytörvények értelmében történik, tehát újabb alkotmánylevélnek nem tekinthető.

Nagy súlyt helyeztünk arra, hogy az eredeti szöveget fordításunkban hűen, lehetőleg szóról-szóra adjuk vissza.

Azzal az őszinte óhajtással bocsátjuk sajtó alá e könyvet, hogy vajha ezzel is közelebb hozhatnók magunkhoz a török testvérnépet. Egymás megismerése legjobb és legbiztosabb útja a kölcsönös megértésnek.

Budapest, 1912 márczius 5.-én.

A SZERZŐ.

Hatt-i-humâjûn 1839.

(Felolvastatott Gülhâne-ben.)

Mindenki előtt ismeretes, hogy miután hatalmas birodalmunk megalakulásának kezdete óta a Korán magasztos tételeit és a seriát törvényeit teljes tiszteletben tartotta, magas szultánságunk ereje és hatalma és az összes alattvalók jóléte és műveltsége igen magas fokra emelkedett. Százötven esztendeje, hogy egymást követő bajok és különböző okok következtében, a mióta sem a nemes seriátnak, sem a magas törvényeknek nem engedelmeskednek s azokat nem követik, a régebbi erő és műveltség ellenkezőleg gyengeségre és szegénységre változott. Azon ország pedig, melyet a törvények tiszteletben tartása nélkül kormányoznak, nem lehet tartós életű. Azért is, áldozatot hozva, trónralépésünk boldog napjától kezdve jóakaró szándékaink és uralkodói cselekedeteink egyedűl az ország felvirágoztatásának és a lakosság és a szegénység jólétre hozatalának hasznos ügyére irányul. És a míg, tekintettel a hatalmas birodalom országainak földrajzi helyzetére és termékeny földjeire s a nép képességére és hajlamaira, a szükséges előfeltételek megteremtésére törekszünk, öt—tíz esztendő alatt Isten segítségével előrelátható, hogy a kívánt állapotot el is fogjuk érni. A teremtő Isten segítségében és irgalmában bízakodva és a szent próféta lelki támogatására támaszkodva, a hatalmas birodalom és a védelmezett országok helyes kormányzata érdekében ezek után nehány új törvény megalkotása szükségesnek és fontosnak látszik. Ezen szükséges törvények a következő alaptételekből állanak: az élet biztonsága, a becsület és vagyon védelme, az adó meg-

határozása, a szükséges katonaság sorozási módja és a katonai szolgálat időtartama.

Mivel a világon semmi sem értékesebb, mint az élet és a becsület, ha valaki azokat veszedelemben látja s ha mindjárt egyéni tulajdonságánál és természeténél fogva nem is hajlandó bűnös cselekedetre, bizonyos azonban, hogy élete és becsülete védelmében bizonyos módozatokhoz folyamodik s ez az országra nézve ártalmas lehet. Ellenkező esetben, ha meg van az élet és a vagyon biztonsága, nyilvánvaló, hogy az igazságot és az egyenes útat el nem hagyva, minden cselekedete országának és nemzetének tett nemes szolgálatból fog állani.

Ha pedig hiányzik a vagyonbiztonság, országához és nemzetéhez senki sem ragaszkodik és senki sem tekinti a birodalom előrehaladását, hanem folyton csak aggodalom és nyugtalanság közt él. Ellenkező esetben, vagyis ha mindennemű vagyona teljes biztonságban van, tüstént a maga dolgával és megélhetési körének kibővítésével foglalkozik, benne napról-napra növekszik az ország és nemzet iránt való buzgalom és hazaszeretet s kétségtelen, hogy ahhoz mérten nemes cselekedeteket művel.

A mi az adó meghatározását illeti, mivel egy országnak a saját védelme érdekében természetesen katonára, hadseregre és egyéb nélkülözhetetlen kiadásokra van szüksége s mivel mindez pénzzel fedeztetik, a pénz pedig az alattvalók adójából gyűlik össze, igen fontos, hogy erre méltóképen gond fordíttassék. És ámbár a régente államjövedelmet képező monopolium káros hatásától, hála Istennek, védelmezett birodalmunk lakossága már ennek előtte megszabadult, egy bajthozó intézmény, az államjövedelmek bérbeadásának káros rendszere, a melynek soha hasznos eredménye nem látható, még ma is szokásban van. E szerint egy ország politikai és pénzbeli ügyei egy ember önkényére, vagy talán erőszakoskodására és hatalmaskodására bízatnak s hogyha az egyéniségére nézve nem tisztességes ember, akkor csak saját jóvoltát nézi és összes cselekedetei és ténykedései kegyetlenkedésből és zsarnokoskodásból állanak.

Ezek után a birodalom minden egyes alattvalójára vagyona és állapota szerint megfelelő adó vettetik ki és senkitől ennél több nem szedhető. Szükséges továbbá, hogy hatalmas birodal-

munk szárazföldi és tengeri haderejének költségei és egyéb kiadásai szintén szükséges törvények által körvonaloztassanak és meghatároztassanak s ehhez mérten végrehajtassanak.

A hadügy, a fent említettek szerint, a fontos ügyek közé tartozik s ámbár kötelessége a lakosságnak a haza védelméért katonát adni, a mai napig uralkodó szokás szerint, tekintet nélkül egy ország lakosságának létszámára, hol teherviselési képességén felül, hol pedig azon alul kívántak katonát, a mely részint törvényellenességet szült, részint a földmüvelés és kereskedelem gazdasági ügyét veszélyeztette, másrészről pedig azáltal, hogy a katonai szolgálat élethossziglan tartó volt, kimerülést és az ország elnéptelenedését hozta magával. Nélkülözhetetlen, hogy ezt oly irányzat váltsa fel, a mely szerint az összes tartományokból szükség szerint követelendő katonaság ügyében nehány jó rendszabály hozassék és a szolgálati időtartam négy vagy öt évben állapíttassék meg.

Egyszóval mindaddig, a mig e rendszabályozó törvények el nem készülnek, erő, jólét, béke és nyugalom nem jöhet létre, mert valamennyinek az alapja a fentebb fejtegetett pontokból áll.

Aztán pedig a gonosztevők ellen megindított eljárás a törvények értelmében nyilvánosan, az ügy megvizsgálása alapján, történik. Ítélethozatal nélkül senkit sem szabad titokban vagy nyilvánosan kivégezni, vagy pedig megmérgezni.

Senkinek sem szabad a más becsületén és tisztességén sérelmet ejteni, mindenki teljes szabadsággal birtokolhatja és kezelheti vagyonát és birtokát, senki abba bele nem avatkozhatik. Azon esetben, ha valakit bűntett vagy vétség terhel s örökösei azon bűntettben vagy vétségben nem részesek, a vagyona nem kobozható el s örökösei az örökösödési jogoktól nem foszthatók meg.

Magas szultánságunk alattvalói, a mohammedánok és többi nemzetiségek ezen szultáni kedvezményekben kivétel nélkül részesednek s a törvény értelmében védelmezett birodalmunk összes lakosságának uralkodói részünkről teljes élet-, becsület- és vagyonbiztonság adatik.

S mivel szükséges, hogy egyéb ügyekben is közös elha-

tározással határozatok hozassanak, az igazságügyi tanács tagjai a szükséghez mérten megszaporíttatnak és hatalmas birodalmunk miniszterei és államférfiai nehány meghatározandó napon ott szintén összegyülekezvén, gondolatukat és véleményüket valamennyien minden tartózkodás nélkül, szabadon nyilvánítják s az élet- és vagyonbiztonság és az adó kivetése körül szükséges törvényeket meghatározzák.

A katonai reformok kérdése a hadügyminisztérium tanácsülésében vitattatik meg.

A mint valami törvény elhatároztatik, hogy a hatalmas Isten akaratával törvényerőre lépjen, uralkodó kezem írásával való jóváhagyás és felékesítés végett uralkodói színem elé terjesztessék.

Mivel ezek a törvények egyedül azért alkottattak, hogy a vallást, a birodalmat és a nemzetet életre keltsék, uralkodói részünkről megfogadjuk, hogy ellene nem cselekszünk s azon teremben, a hol a próféta nemes köpenyege őriztetik, az összes ulemák és miniszterek jelenlétében Allahra megesküszünk s azonképen az ulemák és miniszterek is megesküsznek. S e szerint az ulemák és vezirek, vagy bárkik legyenek is, a kikre rábizonyosodik, hogy ezen törvények ellen vétséget követnek el, rangfokozatukra és érdemeikre való tekintet nélkül, méltó büntetésben részesülnek s erre vonatkozólag külön büntető törvénykönyv szerkesztessék.

Jelenleg az összes tisztviselőknek elegendő összegű fizetés jár. Ha azonban még mindig vannak olyanok, a kiknek nincs fizetésük, törvény által azoknak az ügye is rendeztetik. Szigorú törvény megalkotásával gond fordíttatik arra is, hogy a törvény által elítélt s az állam pusztúlásának egyik lényeges okát képező alávaló vesztegetés megszüntettessék.

Mivel a fent részletezett törvények a régi rendszert tökéletesen megváltoztatják és megújítják, ezen szultáni irádénk Konstantinápolynak és egész védelmezett birodalmunk lakosságának kihírdettessék. És hogy a baráti viszonyban lévő államok szintén tanúi légyenek annak, hogy ezen rendszer a hatalmas Isten segítségével örökké fog tartani, a Konstantinápolyban székelő követségeknek hivatalosan szintén tudtul adassék.

Hatalmas Urunk engedje, hogy valamennyien sikert arassunk s a hatalmas Isten átka érje mindazokat, a kik ez alkotmánytörvények ellen cselekesznek és soha boldogok ne legyenek, ámen.

1255 Ša'aban 26, vasárnap (1839 november 3.)

Hatt-i-humâjûn 1856.

E szerint kell eljárni.[1]

Kiváló és hatalmas miniszter, dicsőséges és tisztelt tábornagy (müšir), a világ rendezője és népek szervezője, a ki a birodalom ügyeit éleslátással vezeti s a nép fontos dolgai felett igazságos ítéletével határoz, a ki megveti alapját a jólétnek és boldogságnak s megerősíti az üdvösség és dicsőség oszlopait, a ki a hatalmas Kalifátus tisztségeit elosztja és a legdicsőségesebb birodalom fényét növeli, a kit nagy uralkodója elhalmozott kegyének jelvényeivel, jelenlegi szilárd jellemü nagyvezirünk, a szultáni Medsidije-rend első osztályával és az Imtiaz-rendjellel kitüntetett helyettesem, hatalmas vezirem, Mehemmed Emin Ali pasa, a magasságos isten gyarapítsa dicsőségét, növelje hatalmát és szerencséjét.

Ezen szultáni kézirat által tudomására hozzuk, hogy a teremtő Isten által erős kezünkre bízott alattvalóink összes osztályainak teljes boldogsága a mi első és jóakaró szándékkal teljes gondolatunk. Szerencsés trónralépésünk óta ezen szándék által vezetett különös törekvésünk igen sok hasznos eredményt valósított meg, mint a hogy az egész világ láthatja. S ámbár birodalmunk és népünk jóléte és gazdagsága állandó növekedésben van, mégis az a mi méltó kívánságunk, hogy a szükséges

[1] A hatt-i-humâjûn ezen első sorát a szultán sajátkezűleg írja s ezáltal a kézirat törvény erejével bír.

új reformokat, melyeket idáig kibocsátottunk és kihírdettünk, újra megerősítsük és gyarapítsuk, hogy a mi dicsőséges birodalmunk azon tökéletességre jusson, a mely azt fényénél és a művelt államok közti előkelő helyzeténél fogva megilleti. Összes alattvalóink dícséretreméltó hazafias törekvése és a velünk nemes és őszinte szövetségben élő nagyhatalmak jóakaró támogatása és kívánsága következtében, Isten segítségével, a mi dicsőséges birodalmunk hatalmas jogai a külföldön nagy mértékben erősbödtek. Mivel ezek következtében e korszak dicsőséges birodalmunk számára a jólét korszakának kezdete lesz, népünk irányában érzett nagylelkű érzések kötelességünkké teszik, hogy állandóan azon okokat segítsük elő, a melyek befelé a mi hatalmas uralmunk erejét növelik, szultáni birodalmunk jólétét és alattvalóink összes osztályainak teljes boldogságát eredményezik, mely alattvalóink igazságos és atyai szemeink előtt egyenlők s a hazaszeretet benső kötelékei által fűződnek egymáshoz.

Igazságos szultáni parancsunk adatik az alább következő határozatok végrehajtására:

1. Mindazon biztosítékok, a melyek összes alattvalóinknak vallás- és felekezetkülönbség nélkül a gülhánei hatt-i-humâjûnban és a szükséges reformokban (tanzîmât-i-hajrîje)[1] életük és vagyonuk biztonsága és becsületük védelme érdekében általunk megígértettek és teljesíttettek, ezáltal megújíttatnak és megerősíttetnek s hogy ezen biztosítékok a maguk teljes egészében érvényesülhessenek, hathatós rendszabályok alkalmaztatnak.

2. Az összes egyházi kiváltságok és mentességek, a melyek a védelmezett birodalmunkban szultáni jóakaratunk oltalma alatt álló keresztény- és a többi nem mohammedán vallásfelekezeteknek hatalmas elődeink által s azonkívül az utóbbi években adományoztattak, megerősíttetnek és érvényben maradnak.

3. Minden egyes keresztény- és más nem mohammedán vallásfelekezetnek kiváltságai és mentességei egy meghatározott időn belül megvizsgáltatnak és áttekintetnek. Külön erre a czélra a patriarkátusban megalakuló tanácsgyűlés a mi szultáni engedélyünkkel és a Magas Porta felügyelete alatt tanácskozik a

[1] Ugyanaz az 1839-iki szultáni kézirat.

reformok felett, a melyek a kor, a műveltség előrehaladása következtében és a nyert tapasztalatok alapján szükségesekké váltak. Azon hatalmi jogosítványok, a melyek Istenben boldogult II. Muhammed, a hódító szultán és hatalmas utódai által a pátriárkáknak és keresztény püspököknek engedélyeztettek, ezen vallásfelekezetek iránt nemeslelkű szándékainkról tanuskodó új helyzettel összhangzásba hozatnak. A pátriárkák élethossziglan tartó kinevezésének módja a jelenleg érvényben levő választási rendszer megjavításával a patriarkhátus szultáni levele (berât) értelmében történik. A pátriárkák, metropoliták, érsekek, püspökök és rabbinusok kinevezése alkalmával tecndő eskű azon módon történik, a mint a mi Portánk és a különböző vallásfelekezetek fejei között megállapíttatott.

4. A papságot illető jövedelmek és adományok, a melyek jelenleg bárminő név alatt és bármilyen alakban is folynak be, eltörültetnek, e helyett azonban a pátriárkáknak és a hitközség fejeinek határozott jövedelem biztosíttatik. A papság többi tagjainak, későbben meghatározandó módon, rangjukhoz és méltóságukhoz képest, szintén igazságos fizetés rendeltetik el, a keresztény papság ingó és ingatlan vagyona azonban teljesen érintetlenül marad. A keresztény és a többi nem mohammedán vallásfelekezetek világi ügyeinek igazgatása egy tanácsra bízatik, melynek tagjai az illető vallásfelekezet egyházi és világi híveiből választatnak.

5. A vallás gyakorlatára szentelt épületeknek, továbbá egyéb helyeknek, iskoláknak, kórházaknak, temetőknek kijavítása és átalakítása eddigi alakjuk megtartásával olyan városokban, kerületi középpontokban és egyházkerületekben, a melyeknek lakósai ugyanazon valláshoz tartoznak, semminő módon sem akadályoztatik. Ha azonban efajta épületeknek új építése válik szükségessé, azoknak a tervezete és alakja, ha a pátriárka vagy a vallásfelekezet egyházi feje által már elfogadtatott, egyszersmindenkorra bemutattatik Magas Portánknak, mely a benyujtott tervezeteket elfogadja és erre vonatkozó irádénk alapján a szükséges utasításokat megadja, vagy pedig határozott időn belől megteszi ellenvetéseit.

6. Ha valamely helyütt csupán csak egy vallásfelekezet

van, a nélkül, hogy másokkal elegyednék, akkor ott a vallás nyilvános gyakorlata elébe semminemű akadály sem gördíttetik. Oly városokban, kerületi középpontokban és falvakban, melyeknek lakossága különböző vallásokhoz tartozik, minden egyes vallásfelekezetnek jogában áll azon városnegyedben, a hol lakik, a fent említett pontok figyelembentartásával templomait, kórházait, iskoláit és temetőit kijavítani és átalakítani. Ha azonban ily épületeknek új építése válik szükségessé, akkor a pátriárkáknak és metropolitáknak Magas Portánk jóváhagyását kell kérni és szultáni szentesítésünk csak azon esetben adatik meg, ha kormányunk részéről ellene semmiféle közigazgatási aggodalmak nem forognak fenn. Ilyen esetekben a kormány által gyakorolt hivatalos tényked́és teljesen díjtalan. Azon felül erélyes módon fognak életbeléptettetni oly rendszabályok, melyeknek értelmében minden vallásfelekezet, bármekkora legyen is tagjainak száma, vallását tökéletesen szabadon gyakorolhassa.[1]

7. Mindazon kifejezések, szavak és megkülönböztetések, melyek hatalmas birodalmunk alattvalóinak vallásuk, nyelvük vagy nemzetiségük miatt való becsmérlését tartalmazzák, a közigazgatási jegyzőkönyvekből örökre töröltetnek. Törvény szerint tilos továbbá mindazon különböző megjegyzések használata, melyek valakire szégyent és gyalázatot hoznak, vagy pedig becsületét sérthetik, akár magánosok legyenek azok, akár tisztviselők.

8. Mivel a védelmezett birodalmunkban meglevő összes vallásoknak és felekezeteknek gyakorlata szabadon történik, alattvalóink közül vallásának a gyakorlásában senki sem akadályoztathatik, vagy ezen gyakorlata miatt senki sem üldöztettetik. Senki sem kényszeríttetik arra, hogy vallását vagy hitét megváltoztassa.

9. Hatalmas birodalmunk tisztviselőinek és hivatalnokainak választása és kinevezése a mi szultáni jóváhagyásunktól és szentesítésünktől függ. Mivel az állami hivatalok nemzetiségi különbség nélkül összes alattvalóink számára hozzáférhetők, ennek

[1] A templomok és a felekezetek egyéb épületei építéséről szóló rendeleteket l. Ibrahim Hakkî: Hukûk-i-idâre. Konstantinápoly 1312. I. 309—310. Kraelitz-Greifenhorst: Die Verfassungsgesetze des Osmanischen Reiches. 21.

értelmében a mindenkire nézve kötelező rendszabályok szerint mindenki olyan hivatalban alkalmaztatik, a milyenre minősítése van s a melyre alkalmas.

10. Hatalmas birodalmunk polgári és katonai iskoláiba különbség és kivétel nélkül összes alattvalóink felvétetnek, mihelyt teljesítik azon feltételeket, melyek az életkorra és az előképzettségre vonatkozólag az érvényben levő törvényekben iskoláinkra vonatkozólag megállapíttattak. Ezen felül minden vallásfelekezetnek joga van a tudomány, művészet és ipar számára nyilvános iskolákat alapítani, csakhogy a tanítási rendszer és a tanítók megválasztása az ilyen iskolákban egy vegyes közoktatási bizottság felügyelete és ellenőrzése alatt áll, melynek a tagjai általunk neveztetnek ki.

11. Az összes kereskedelmi és bűnvádi perek mohammedánok, keresztények és más nem mohammedán alattvalók között, vagy keresztények és különböző keresztény, nem mohammedán felekezetek követői között, vegyes bíróság elé utasíttatnak. Ezen törvényszékek által a peres ügyek tárgyalására tartandó ülések nyilvánosan, a panaszos és a panaszlott jelenlétében tartatnak. Az ezek által hozott tanuk vallomásaikat eskűvel erősítik meg, a mely mindig az illető vallása és szertartása szerint történik.

A polgári jogokon alapuló peres ügyek [1] a kormányzóság (vilâjet), vagy kerület (livâ) vegyes közigazgatási ülésében (medslis) a kormányzó (vâli), vagy pedig a bíró (kâdi) jelenlétében a šeriat- vagy a világi törvények határozatai szerint tárgyaltatnak s ezen bíróságok tárgyalásai és ülései nyilvánosan tartatnak meg.

Két keresztény vagy nem mohammedán alattvaló között támadt különös, örökösödési, peres ügyek, ha a peres felek úgy kívánják, döntés végett a pátriárkákhoz, a hitközség előljáróihoz, vagy ezek tanácsaihoz utasíttatnak.

12. A büntető- és kereskedelmi törvények, valamint a vegyes bíróságoknál alkalmazandó perrendtartási törvények a lehető legnagyobb gyorsasággal kiegészíttetnek, megszövegeztetnek és törvénybe iktattatnak, továbbá a szultáni birodal-

[1] A *polgári* perek.

munkban használatos összes különböző nyelvekre lefordíttatnak és kihírdettetnek.

13. Az emberszeretet követelményeinek az igazságossággal való összhangba hozatala végett a lehető legrövidebb idő alatt foganatosíttatik a fogházügy reformálása, mely az összes fog házakban és egyéb a megelőzés vagy javítás czéljaira szánt letartóztatási intézetekben érvényes.

Minden esetnél, magukban a fogházakban mindenféle testi büntetés és fenyítés, azok kivételével, melyeket a mi szultáni kormányunk a fegyelmi szabályzatban előír, valamint minden kínzás jellegű eljárás teljesen mellőztetik és eltöröltetik. Ezen határozatokkal ellenkező kegyetlen cselekedetek megakadályoztatnak és szigorúan megtoroltatnak. Ezen felül mindama tisztviselők, a kik ilyen cselekedeteket elrendelnek, valamint azok, a kik ezeket végrehajtják, rendreútasíttatnak és a büntetőtörvény szerint megbüntettetnek.

14. A rendőrség szervezete a mi császári fővárosunkban, a kormányzóságokban, városokban és falvakban olyanképpen állapíttatik meg, hogy a mi összes békés alattvalóinknak vagyonuk és életük tényleges és erős védelme biztosíttatni fog.

15. Valamint az adók egyenlő voltából a többi terhek egyenlő volta következik, azonképpen egyenlő jogokkal egyenlő kötelességek járnak. Minélfogva a keresztények és a többi nem mohammedán alattvalók épp úgy, mint a mohammedán lakosság, kötelesek magukat azon határozatoknak alávetni, melyek az utóbbi időben a katonai szolgálatban való részesedés ügyében hozattak.

A tényleges katonai szolgálat alól való mentesülés elve, egy helyettesnek az állítása, vagy bizonyos meghatározott pénzösszeg lefizetése ellenében továbbra is fenmarad.

A nem mohammedán alattvalók katonai szolgálatra való bocsátásának módozatairól szóló szükséges szabályrendeletek összeállíttatnak és lehető legrövidebb idő alatt kihírdettetnek.[1]

16. Reformáltatni fognak azon rendszabályok, melyek a

[1] A nem mohammedán alattvalókra a hadkötelezettséget csak a legújabb alkotmányos korszakban terjesztették ki.

közigazgatási tanácsok megalakításának és egybehívásának módozatai körül a kormányzóságokban és kerületekben érvényesek, szabályoztatni fog ezen tanácsok tagjainak a mohammedánok, keresztények és egyéb alattvalók közül való választása és a szavazás szabadsága biztosíttatni fog. Magas kormányunk hathatós módozatokat fog érvényesíteni arra nézve, hogy a szavazások eredményéről, az elért döntésekről és határozatokról pontos tudomást szerezzen és azokat ellenőrizze.

17. Mivel az ingatlanokra vonatkozó adás-vételi és birtoklási törvények összes alattvalóinkra nézve egyenlők, azonképpen ingatlanok birtoklásának az engedélye kiterjesztetik az idegenekre is azon megegyezések alapján, melyek magas kormányunk és az idegen államok között létrejöttek, ha azok államunk törvényeit és a helyi rendőri rendszabályokat betartják s ha megfizetik ugyanazokat az adókat, mint a benszülött lakósság.[1]

18. Összes alattvalóinkra kivetendő adók és illetékek ezen törvénypont értelmében, társadalmi osztályra és vallásra való tekintet nélkül, behajtatnak. Intézkedés történik oly hathatós rendszabályok hozatala ügyében, melyek szerint az adó és különösen a tized behajtásánál uralkodó visszaélések meg fognak szüntettetni. Az adók közvetlen behajtásának rendszere lassanként életbelép s mihelyt csak lehetséges, az állami jövedelmek bérbeadásának rendszerét helyettesíteni fogja. A meddig a jelenlegi rendszer érvényben van, birodalmunk tisztviselőinek és a közigazgatási tanácsok tagjainak szigorú büntetés terhe alatt megtiltatik, hogy a bérbeadott jószág bármelyikét is, ámbár elárverezése nyilvánosan történik, magasabb igérettel megtartsa, vagy abban részesedjék.

Mihelyt csak lehetséges, a helyi adók is megállapíttatnak és meghatároztatnak, még pedig olyan módon, hogy a birodalom belsejében sem a termelés nem fog károsodni, sem a kereskedelem nem fog akadályoztatni.

19. Azon külön összegekhez, melyek közérdekű munkálatokra vannak szánva és rendelve, hozzákapcsoltatnak még azon

[1] Az idegenek birtokszerzéséről szóló törvény 1284 Safar 13.-án (1867 junius 16.) kelt. Kraelitz-Greifenhorst. 25.

különös adók jövedelmei is, melyek azon kormányzóságokra és kerületekre vettetnek ki, a hol a jövőben vizen és szárazon létesítendő útakból és közlekedési forgalomból hasznot húznak.

20. Az utóbbi időben külön törvény lépett életbe hatalmas birodalmunk évi bevétele és kiadása budgetjének kidolgozására és közzétételére és minden meg fog történni arra nézve, hogy az összes pontjaiban gyakorlatba vétessék. Az egyes hivatalok számára megszabott fizetések szabályoztatni fognak.

21. Minden vallásfelekezet részéről az előljárók és egy, általunk kinevezett, kiküldött egyén nagyvezirünk által összehívatnak, hogy részt vegyenek a magas igazságügyi tanács azon tárgyalásain, melyek összes alattvalóink érdekét érintik. Ezen kiküldöttek egy évre neveztetnek ki és hivatalos tisztségük megkezdésekor megeskettetnek. A magas igazságügyi tanács tagjai úgy a rendes, mint a rendkívüli üléseken szavazatukat és véleményüket szabadon és függetlenül nyilvánítják s e miatt sohasem üldöztetnek.

22. Megvesztegetés, sikkasztás és zsarolás esetén a törvények rendelkezései alkalmaztatnak törvényes formában összes alattvalóinkra nézve, bármelyik társadalmi osztályhoz tartozzanak és bárminő hivatallal birjanak is.

23. Pénzintézetek és hasonló intézmények fognak alapíttatni, hogy a birodalom számára hitelt szerezzenek és hogy a pénzrendszert újjászervezzék. A szükséges pénzösszegek folyósíttatnak birodalmunk anyagi gazdagodása forrásainak gyarapítására és szultáni birodalmunk terményeinek szállítására szükséges útak és csatornák megnyitása által és a mezőgazdaság és kereskedelem fejlődését meggátoló összes akadályok elhárítása által a közérdekeknek hathatós módon való előmozdítására.

24. Ezen czél elérésére mindazon eszközök pontosan figyelembe vétetnek és fokozatosan alkalmaztatnak, melyek által Európa tudományából, ismereteiből és tőkéiből haszon meríthető.

Fentnevezett szilárd jellemű nagyvezirem ezt a hatalmas fermân-t Konstantinápolyban és birodalmunk összes helyein a megszokott módon hírdesse ki és tegye közhírré, tegye meg a szükséges lépéseket a fent jelzett rendeletek életbeléptetésére

és fordítsa buzgalmát a szükséges és hathatós rendszabályok alkotására és tökéletesítésére, hogy ezen magas törvények a jövőben állandóan és változatlanul maradjanak. Vegye ezt tudomásul és bizzék szultáni kézírásomban.

1872 Dsemâzî-i-sânî 10. (1856 február 18.)

Hatt-i-humâjûn 1876.

Kegyelmes vezirem, Midhat pasa!

Hatalmas birodalmunknak, egy idő óta, erejét gyengítő hanyatlása nem annyira külső bajok következtében állott elő, mint inkább belülről a kormányzásban az egyenes úttól való eltérés okozta, más részről pedig az alattvalóknak az állam által garantált biztonságát előidéző okok kevesbbedtek. Ezért már dicső atyám, Istenben boldogult Abdu-l-Medsîd khán, a reformok bevezetéseül, összeegyeztetvén a szent seriat-törvények pontjaival, újításokat hozó szultáni levelet (hatt) tett közzé, a melyben kihírdette az összes alattvalók személyi, vagyoni és becsületbeli biztonságát. Ezeknek az itt nevezett újításoknak jótékony hatása következtében egész a mai napig biztonságban éltünk s azon biztonságra támaszkodva, a gondolatok és vélemények szabad nyilvánításának gyümölcseképen sikerült e mai napon ezen alkotmányt létrehoznunk és kihírdetnünk, a miért is az Istenben boldogúltnak nevét és sikereit e boldog napon külön kiemelem és őt „az ország barátja“ (muhibb-i-devlet) nevén említem. Ha e reformok létesítése idejében oly haladás és oly kényszerítő körülmények uralkodtak volna, mint napjainkban, kétségtelen, hogy a most kihírdetett alkotmánytörvényeket az Istenben boldogult már akkor meghozta és végrehajtotta volna. Nagy dicséretet és köszönetet mondok az Istennek, hogy nemzetünk teljes boldogságát biztosító ezen üdvös eredményeket uralkodásunk

idejével kapcsolta egybe. Hatalmas birodalmunk belügyeiben való természetes változások következtében és a külső viszonyokban létrejött haladásnál fogva, a kormányzási forma elégtelensége nyilvánvalóvá lett. Végső szándékunk abból áll, hogy elhárítsuk azon okokat, a melyek birodalmunkat és nemzetünket megakadályozták abban, hogy természetes gazdagságukat és képességüket egész mai napiglan kellőkép kihasználják, továbbá, hogy az alattva'ók különböző osztályai a haladás útján egyesülve és egymást támogatva, előre jussanak. Ezen czél elérése végett a kormány részéről egy ép és rendezett törvény elfogadása vált szükségessé, a mely a kormányhatalom törvényes és elfogadott jogait megvédi, a törvényellenes cselekedeteket, vagyis az egyesek és a kisebbség zsarnoki elnyomásából származó hibákat és visszaéléseket megakadályozza és megszünteti s a társadalmunkat alkotó különböző fajú népeknek egy művelt társadalomhoz méltó olyan jogot és előnyt biztosít, a mely a szabadság, igazság és egyenlőség áldásaiban kivétel nélkül mindenkit részesít. Ezen előnyök állandó biztosítása végett ez irányelvek szükségessé teszik a törvények és a közügyek törvényszerinti megvitatását s mivel ez okvetlenül össze is függ az alkotmánynyal, trónralépésünket kihirdető kéziratunkban kifejeztük a parlament összehívásának szükséges voltát.

Az alkotmány tehát, a melynek ilyetén létrehozása szükségessé vált, előkelő vezireinkből, kiváló ulemáinkból és hatalmas birodalmunk egyéb államférfiaiból és tisztviselőiből kijelölt bizottságban tanácskozás útján megszerkesztetett és miniszteri tanácsunkban szintén körülményesen tanulmányoztatott és jóváhagyatott. Tartalmának egyes pontjai az iszlám hatalmas kalifaságának és a nagy oszmán szultánságnak jogaira, az oszmanlik szabadságára és egyenlőségére, a miniszterek és tisztviselők felelősségére és hatáskörére, a parlament ellenőrzési jogára, a törvényszékek tökéletes szabadságára, a pénzügyi egyensúlynak épségére és a vilajetek kormányzásában, a központi kormányzás jogainak védelme mellett, a jogok kiterjesztésének elfogadására vonatkoznak. Mindezek a nemes seriát-törvényekkel, a birodalom és a nemzet mai képességével és szükségleteivel megegyeznek s a közjólét és a haladás nemes gondolatának, a

mely legőszintébb óhajtásunk tárgyát képezi, megfelelnek. Az Isten segítségében és a próféta szellemi támogatásában bízakodva, ezen alkotmányt elfogadtam, jóváhagytam és Önnek elküldtem. Határozott óhajtásunk, hogy a magasságos Isten akarata szerint az oszmán birodalom minden részében, mint törvénykönyv, kihirdettessék, a mai naptól kezdve életbe léptettessék és az abban megírt és meghatározott törvények és rendszabályok minél előbb való elkészítése ügyében gyors és eredményes intézkedések megtétessenek. Az Isten a birodalmunknak és népünknek üdvösségén munkálkodók buzgalmát juttassa sikerhez.

1293 Zu-l-hidse 7. (1876 decz. 23.)

Az oszmán birodalom országai.

1. Az oszmán birodalom a jelenlegi országokat és tartományokat és a kiváltságos kormányzóságokat foglalja magában és mivel egy egészet képez, semmiféle oknál fogva nem választható szét.

2. Az oszmán birodalom fővárosa Konstantinápoly. Ennek a városnak, külön a többi oszmán várostól, semmiféle kiváltsága, sem mentessége sincsen.

3. A hatalmas oszmán uralom, magában foglalva a nagy iszlám kalifaságot, az Oszmán-ház nemzetségéből a régi törvény szerint az idősebb fiút illeti.

4. Őfelsége a pádisáh, mint kalifa, az iszlám vallás védője és az összes oszmán alattvalóknak uralkodója és pádisáhja.

5. Őfelségének, a pádisáhnak felséges személye szent és felelősségre-vonhatatlan.

6. Az Oszmán-ház nemzetségének szabad jogai, magán birtokai és tulajdonai és élethossziglan tartó pénzbeli illetékei az általános kezesség oltalma alatt állanak.

7. A miniszterek elbocsátása és kinevezése, rang és hivatal adása, rendjel-adományozás, a kiváltságos kormányzóságokban a kiváltságoknak megfelelő kinevezések, a pénzverés, ünnepi imádságokban nevének az említése, idegen hatalmakkal való szerződéskötés, háborúizenés és békekötés, a szárazföldi és ten-

geri haderő parancsnoksága, katonai mozgósítás, a vallási és polgári törvények rendeleteinek végrehajtása, a kormányhivatalok ügyviteli szabályzatainak megalkotása, a törvényes büntetések enyhítése vagy elengedése, az országgyűlés megnyitása, elnapolása és feloszlatása, de azon feltétel alatt, hogy újból képviselőházi tagok választassanak, — mindezek együttvéve a pádisáh szent jogait képezik.

Az oszmán birodalom alattvalóinak általános jogai.

8. Az oszmán birodalom fenhatósága alatt lévő összes egyének, bármelyik valláshoz vagy felekezethez tartozzanak is, kivétel nélkül „oszmanli"-nak neveztetnek és az oszmanli jelleget a törvényben meghatározott esetek szerint lehet elnyerni és elveszíteni.

9. Az összes oszmanli-k személyes szabadság birtokában vannak és kötelezve vannak arra, hogy másnak a szabadsági jogait meg ne sértsék.

10. A személyes szabadság mindenféle támadástól védett. A törvényben megszabott ok és mód hiján valamiféle ürügygyel senki sem büntethető meg.

11. Az oszmán birodalom vallása az iszlám-vallás. Az oszmán birodalomban ismeretes és a nép békéjét s a közerkölcsöket nem sértő összes vallások szabad gyakorlata és a különböző gyülekezeteknek adott felekezeti kiváltságok változatlan érvényessége az alkotmány oltalma alatt van.

12. A törvény határain belül szabad a sajtó.

13. Az oszmán alattvalóknak megengedtetik, hogy a rendszabályok és a törvény keretein belül a kereskedelem, az ipar és a földmívelés érdekében bármiféle társaságokat alakíthassanak.

14. Az oszmán alattvalók közül akár egy, akár több embernek joga van a saját személyére, vagy a közre vonatkozó s a törvényekkel és rendszabályokkal ellenkező ügy miatt az illetékes hatósághoz kérvényt benyújtani, mint panaszos az országgyűléshez is kérvényt intézni és a hivatalnokok cselekedetei miatt panaszt emelni.

15. Szabad az oktatás Azon feltétel alatt, hogy a meghatározott törvények betartatnak, minden oszmanli feljogosíttatik a köz- és magánoktatásra.

16. Az összes iskolák az állam felügyelete alatt állanak. Az állam törekedni fog olyan szükséges intézkedések tételére, hogy az oszmanli alattvalók nevelése egyöntetű és rendszeres legyen, de a különböző nemzetiségek vallásoktatási rendszere érintetlenül marad.

17. Az összes oszmanlik a törvény előtt, vallási és felekezeti viszonyaiktól eltekintve, az állam iránti jogaikban és kötelességeikben egyenlők.

18. Azon oszmanli alattvalóknak, a kik állami szolgálatba akarnak lépni, kötelességük tudni az állam hivatalos nyelvét, a török nyelvet.

19. Állami szolgálatra képesítéséhez és rátermettségéhez mérten, megfelelő hivatalra bármely alattvaló alkalmazható.

20. A megszabott adók az erre vonatkozó törvények értelmében az összes alattvalók között kinek-kinek a vagyoni állapotához mérten rovatnak ki.

21. Mindenkinek biztos a szabály szerint birtokolt ingó és ingatlan vagyona. Olyan ingatlan, a melyre a köz érdekében nincs okvetetlenül szükség s a melynek a törvény szerint megjáró értéke előre meg nem fizettetik, senkitől sem vétethetik el.

22. Az oszmán birodalomban bárkinek a lakóhelye sérthetetlen. A törvény által kijelölt eseteken kívül valami ok miatt a hatóság részéről erőszakkal senkinek a lakóhelyére sem szabad behatolni.

23. Az alkotandó büntető törvények értelmében senki sem kényszeríthető arra, hogy más bíróság elé menjen, mint a mely bírósághoz a törvény szerint tartozik.

24. Tilos a vagyonelkobzás, a robot és jogtalan pénzbírságolás. De háború idején a szabály szerint kivetendő adók és a szükséges rendszabályok ez alól kivétetnek.

25. Törvényre való hivatkozás nélkül adó és vám czímén, vagy bármi más néven, senkitől sem lehet pénzt behajtani.

26. A kínvallatás és egyéb, bárminemű kínzás határozottan és teljességgel tilos.

A miniszterek.

27. A nagyvezéri és a sejkhu-l-iszlámi méltósággal azon egyének bízatnak meg, a kik megnyerik a pádisáh bizalmát. A többi minisztert is császári iráde erősíti meg hivatalában.

28. A minisztertanács a nagyvezér elnöklete alatt alakul meg és a fontos bel- és külügyek foruma. A tanácskozásokon hozott határozatok szükséges jóváhagyása császári irádéval történik.

29. Minden egyes miniszter a tárczájához tartozó azon ügyeket, a melyeknek az elvégzéséhez felhatalmazása van, szabály szerint elvégzi, azon ügyeket pedig, a melyeknek az elvégzéséhez felhatalmazása nincsen, a nagyvezér elé terjeszti. A nagyvezér pedig olyan ügyeket, a melyeket nem szükséges tanács elé vinni, elvégzi, vagy a pádisáh őfelsége jóváhagyását kéri, a mit pedig tanácskozás elé kell terjeszteni, azt a minisztertanács értekezlete elé terjeszti és a hozzája tartozó császári iráde értelmében a szükséges intézkedéseket megteszi. Ezen miniszteriumi teendők csoportjai és fokozatai külön törvénynyel fognak meghatároztatni.

30. A miniszterek hivatalukhoz tartozó dolgokért és cselekedetekért felelősek.

31. Ha egy vagy több országgyűlési képviselő a képviselőház munkakörébe vágó kérdésben valamelyik miniszter ellen, felelőssége alapján, panaszt akar emelni, először is a panaszos beadvány a képviselőház elnökének adandó át azon czélból, hogy az erre hivatott bizottság megvizsgálja, vajjon az országgyűlés házszabályai[1] értelmében az efajta ügyeket az országgyűlés elé szükséges-e terjeszteni vagy sem s ezen beadvány az elnök részéről, legkésőbb három nap alatt, ama bizottsághoz tétetik át. Miután ez a bizottság a szükséges vizsgálatokat végrehajtotta és miután az, a ki ellen a panasz felmerült, elégséges magyarázatot adott, a többség arról, hogy a panasz képezheti-e tanácskozás tárgyát, határozatot szerkeszt, a mely a képviselő-

[1] A szenátus és a képviselőház házszabályait l. Destûr IV. 20—58. l.

házban felolvastatik. Abban az esetben, ha a magyarázat, melyet a megvádolt miniszter szükséghez mérten meghívásra vagy személyesen, vagy más valaki közvetítése által mond el, a jelenlevő tagok kétharmad többsége által elfogadtatik, a vád alá helyezést tartalmazó jegyzőkönyv a nagyvezérséghez tétetik át, a honnan az uralkodónak előterjesztetvén, az ebben a kérdésben hozott császári iráde értelmében az ügy a Magas Divánhoz kerül.

32. A megvádolt miniszterek ellen a büntető eljárás külön törvények által fog meghatároztatni.

33. A miniszterek hivatalukon kívül álló és magánügyeiket illető mindennemű büntetőeljárásnál a többi oszmanli polgároktól semmiben sem különböznek. Az ilyen eljárások az arra illetékes rendes bíróság előtt folynak le.

34. Azok a miniszterek, a kiket a Magas Diván vádhatósága vád alá helyez, mindaddig, a mig csak a vádat el nem hárítják magukról, hivataluktól felfüggesztetnek.

35. Ha a miniszterek és a képviselőház között valamelyik törvényjavaslat elfogadásánál véleményeltérés támad és a miniszterek ragaszkodnak álláspontjukhoz, mig a képviselők szavazattöbbséggel és részletes megokolással határozottan és ismételten elútasítják, a miniszterium megváltoztatása vagy a képviselőház feloszlatása — a törvényes határidőn belől való új választás kötelezettségével — kizárólag őfelsége a pádisáh hatalmában van.[1]

36. Olyan időben, a mikor a parlament nem ülésezik,

[1] 1911 deczemberében a kormány Sa'îd pasa nagyvezirsége alatt az alkotmány 35.-ik pontjának következő módosítását ajánlotta: „Ha a miniszterek és a képviselőház között véleményeltérés támad és a miniszterek ragaszkodnak álláspontjukhoz, mig a képviselők határozottan és ismételten elútasítják, a miniszterium megváltoztatása, vagy pedig a képviselőháznak egy esztendőben egynél többször meg nem ismétlődő feloszlatása, háború esetén a parlament felfüggesztése és a képviselőház feloszlatásánál a senatus határozatának megkérdezése őfelsége a szultán hatalmában van. Ha az új képviselőház ragaszkodik véleményéhez, a képviselőház véleményének és határozatának elfogadása kötelezővé válik". (Ikdam, 1911 december 14.) Az új-török párt és az ellenzéki párt hosszas küzdelme után a képviselőház a kormány ezen módosító javaslatát szavazattöbbséggel elvetette.

hogy az ország veszedelemtől, vagy pedig a közbiztonság végromlástól megoltalmaztassék, kényszerítő szükség esetén, a midőn ebben az ügyben szükségessé válnék valamely törvény életbeléptetése, de az időpont nem kedvez a parlament összehívásának, a minisztertanács által hozott és az alkotmány pontjaival nem ellenkező határozatok addig is, a mig az országgyűlés ebben a kérdésben nem határoz, szultáni *iráde* alakjában ideiglenesen a törvény hatalmával és erejével birnak.

37. Bármelyik miniszter, a mikor csak akarja, részt vehet mind a két kamarában,[1] vagy pedig tárczájához tartozó bármelyik főhivatalnokát megbizhatja képviseletével és joga van ahhoz, hogy a többi tagokat megelőzve felszólalhasson.

38. Ha a képviselőház szótöbbséggel elhatározza, hogy egy kérdés megvilágítása végett valamelyik minisztert meghívja, az vagy személyesen, vagy pedig a tárczájához tartozó bármelyik főhivatalnoka által adja meg a választ a hozzá intézendő kérdésekre, vagy pedig ha szükségét látja, a saját felelősségére joga van a választ későbbre halasztani.

Tisztviselők.

39. Az összes tisztviselők, törvényileg megállapítandó feltételek mellett, olyan hivatalokra neveztetnek ki, a melyekre képesítésük van. Az ily módon kinevezett tisztviselők a nélkül, hogy a törvény által elmozdítással sujtható cselekedetet művelnének, vagy önmaguktól le nem mondanak, vagy pedig ha az állam valami kényszerítő okot nem lát, sem el nem mozdíthatók, sem el nem bocsáthatók. Azok a tisztviselők, a kik kifogástalan magaviseletet és megbizhatóságot tanusítanak, vagy a kik az államra nézve kényszerítő oknál fogva válnak meg hivataluktól, külön törvényben később megállapítandó módon előléptetést, illetőleg nyugdíjat és kegydíjat nyernek.

40. Minden hivatal kötelessége külön törvény által fog meghatároztatni. Minden tisztviselő felelős a saját kötelessége keretein belől.

[1] Képviselőház és szenátus.

41. A tisztviselő főnöke iránt tisztelettel tartozik, de engedelmeskedni a törvény által kijelölt kereteken belől köteles. A törvénynyel ellenkező dolgokban a főnöknek való engedelmesség a felelősség alól való kibúvásra ürügyül nem szolgálhat.

Parlament.

42. A parlament két külön kamarából áll, még pedig a szenátusból és a képviselőházból.

43. A parlament mindkét kamarája minden évben november elején gyűl össze és szultáni irádéval nyittatik meg és márczius elején ismét szultáni irádéval rekesztetik be. Olyan időben, a mikor az egyik kamara nem gyűlt össze, a másik nem ülésezhetik.

44. Őfelsége a pádisáh, a mint az állam érdeke megkívánja, a parlamentet idő előtt is megnyithatja és a gyűlésezés meghatározott tartamát rövidítheti vagy megnyújthatja.

45. A parlament megnyitásának a napján őfelsége a pádisáh, vagy pedig képviselője a nagyvezir jelenlétében, az ország miniszterei és a két kamara összes tagjai együttlétében történik a megnyitó ünnepség, a melyen felolvastatik a császári beszéd az országnak a folyó év alatt adódott belső és külső viszonyairól és a következő évben elfogadásra váró szükséges intézkedésekről és törekvésekről.

46. A parlament megválasztott vagy kinevezett tagjai a parlament megnyitó napján a nagyvezir előtt, vagy ha azon a napon nem volna jelen, az illető összegyűlt kamara elnöke előtt eskűt tesznek őfelsége a pádisáh és a haza iránt való hűségre, az alkotmány törvényeire, a magára vállalt kötelességek szem előtt tartására és mindattól való tartózkodásra, a mi ezzel ellenkezik.

47. A parlament tagjai szavazatuk és véleményük megvallásában függetlenek, igérettel, fenyegetéssel és útasítással semeddig egyikük sem befolyásolható és akár adott szavazata miatt, akár a parlament tanácskozásain kimondott véleményei miatt semmi szin alatt nem üldözhető, hacsak a parlament ház-

szabályaival ellenkező magatartást nem tanusít. Ezen esetben ez itt említett házszabály értelmében történik az eljárás.

48. A parlament bármely tagjának hazaárulása, alkotmányellenes cselekedete, cselekvési szándéka és bűntette miatti vádoltatása felett azon kamara összes tagjainak feltétlen kétharmadtöbbsége határoz, a melyhez a vádlott tartozik. És hogyha a törvény értelmében börtönbüntetésre és száműzetésre ítéltetik, parlamenti tagságának a jellegét elveszti. Ezen cselekmények felett való ítélés és büntetés az illetékes törvényszék által hajtatik végre.

49. A parlament minden egyes tagja szavazatát személyesen adja le és minden egyes tagnak joga van arra, hogy a tanácskozás tárgyát képező kérdés elvetésében vagy elfogadásában a szavazástól tartózkodjék.

50. A fent említett két kamarának egyszerre senki sem lehet a tagja.

51. A parlament mind a két kamarájában nem kezdhetők meg előbb a tanácskozások, a mig csak az egybegyűlt tagok száma egygyel nem több az összes tagok számának felénél. A tanácskozás oly ügyekben, a melyeknél nem szükséges a kétharmad többség, a jelenlevő tagok feltétlen többsége által határozatképessé válik. A szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata kettőt számít.

52. Abban az esetben, ha valaki személyét illető panasz ügyében a parlament bármelyik kamarájához kérvényt nyujt be s ha bebizonyosodik, hogy legelső sorban is nem fordult az illetékes állami tisztviselőkhöz, vagy pedig azon forumhoz, a hova azon tisztviselők tartoznak, a kérvény elútasíttatik.

53. Új törvények hozatala, vagy a meglevő törvények valamelyikének módosítása iránti javaslat a miniszterekhez tartozik. Azonban a szenátusnak és a képviselőháznak is meg van a joga arra, hogy a maga meghatározott teendői keretén belől levő ügyekben törvény hozását, vagy pedig valamely meglevő törvény módosítását kérje. E szerint ha először a nagyvezirség közbenjárása folytán a pádisáh engedelmével erre vonatkozó magas iráde bocsáttatik ki, az illetékes hatóságok részéről adandó magyarázatok és részletezések értelmében a törvényjavaslatok rendezése az államtanácshoz tétetik át.

54. Miután a hozandó törvények javaslatait az államtanácsban megvitatták, a képviselőházban, azután pedig a szenátusban tanulmányozták és elfogadták, őfelsége a pádisáh által ide vonatkozólag kibocsátott magas iráde által törvényerőre emelkednek. Ezen kamarák egyikében a határozottan visszaútasított törvényjavaslat ugyanazon esztendő ülésszakában ismételten tanácskozás alá nem bocsátható.

55. A törvényjavaslat először a képviselőházban, azután a szenátusban pontról-pontra felolvastatik. Addig, a mig minden pontjára nézve szótöbbséggel meg nem állapodnak és a mig e megállapodás után a szöveg egészének a dolgában a többség megegyezése ismételten nem jön létre, elfogadottnak nem tekinthető.

56 Ezen kamarák a miniszterek vagy azoknak elküldött képviselői, vagy saját tagjaik kivételével, vagy pedig a hivatalosan meghívott tisztviselők kivételével egyáltalában senkit sem fogadhatnak és senkinek az előadását meg nem hallgathatják akár a saját ügyében, akár egy testület képviseletében jött légyen is valaki valamely ügy előterjesztése végett.

57. A kamarák tanácskozása török nyelven folyik és a tanácskozás tárgyát képező javaslatok szövege nyomtatásban a tanácskozás előtt egy nappal a tagok közt szétosztatik.

58. A kamarákban a szavazás vagy névszerint, vagy sajátos jelek szerint, vagy pedig titkos szavazással történik. A titkos szavazás módszerének a gyakorlása a jelenlevő tagok szótöbbségének a megállapodásától függ.

59. Mindegyik kamara belső rendjét kizárólag a saját maga elnöke tartja fenn.

Szenátus.

60. A szenátus elnökének és tagjainak legvégső száma a képviselőház tagjainak egyharmadát nem mulhatja felül és azok közvetlenül őfelsége a pádisáh által neveztetnek ki.

61. Hogy valaki a szenátus tagjává neveztessék ki, szükséges, hogy munkái és cselekedetei a közbizalomra méltók

legyenek, az állam ügyeiben dicséretreméltó szolgálatokat teljesített ismeretes egyén legyen és ne legyen fiatalabb negyven esztendősnél.

62. A szenátus tagsága élethossziglan tart. Erre a tisztségre azok neveztetnek ki, a kik már miniszteri, kormányzói (vâli), tábornagyi (müšîr), hadbírói (kazi-asker),[1] követségi, pátriárkai és főrabbinusi tisztséget viseltek, továbbá a szárazföldi és tengeri hadosztályok tábornokai (ferîk) és más személyiségek, a kik a szükséges jeleggel bírnak. A ki a saját kérelmére az állam részéről egyéb tisztségekre alkalmaztatik, az megszünik a szenátus tagja lenni.

63. A szenátus tagjainak a fizetése havonként 10.000 piaszter. Ha valamely, az állampénztárból más név alatt fizetést élvező, szenátusi tagnak az illetménye 10.000 piasztternél kevesebb, akkor a fenti összegre emeltetik fel, ha azonban a fizetése 10.000 piaszter, vagy még több, abban az esetben változatlanul marad.

64. A szenátus a képviselőház által elébe terjesztett törvény- és budget-javaslatokat tanulmányozza és ha azokban olyas valamit lát, a mi alapjában a vallás ügyeivel, Őfelsége a pádisáh felségjogaival, a szabadsággal, az alkotmány pontjaival, az ország állami épségével, az ország belső biztonságával, a haza védelmével és a közerkölcsökkel ellenkezik, megjegyzésének hozzátételével vagy határozottan elútasítja, vagy pedig módosítás és kijavítás végett visszaadja a képviselőháznak. Az elfogadott törvényjavaslatokat, jóváhagyásával, felterjeszti a nagyvezérséghez. A szenátus a hozzája benyújtott kérvényeket tanulmányozza és ha szükségét látja, megjegyzésének hozzátételével együtt átadja a nagyvezérségnek.

[1] Vallási ügyekben ítélkező bíróság, mely régente a szultáni hadsereg mellé volt beosztva. Jelenleg a šeikhu-l-islâm-ság alá tartozik. Két kazi-asker van: európai k. (Rum ili kazi-askeri vagy sadr-i-rum) és kisázsiai k (Anadolu kazi-askeri vagy sadr-i-Anadolu.)

Képviselőház.

65. A képviselőház tagjainak a száma úgy határoztatik meg, hogy az oszmanli alattvalók közül minden 50.000 férfiura egy képviselő esik.

66. A választás ügye a titkos szavazás elvére van alapítva. Végrehajtási módja külön törvény által fog meghatároztatni [1]

67. Képviselőházi tagságot és állami tisztséget egyszerre senki sem viselhet. Miniszterek azonban választhatók képviselőknek. Ha a többi tisztviselő közül valaki megválasztatik képviselőnek, szabadságában áll elfogadni vagy el nem fogadni, csakhogy abban az esetben, ha elfogadja, hivatalától megválik.

68. A képviselőház tagjaiul következők nem választhatók meg: 1. A kik nem az oszmanli birodalom alattvalói. 2. A kik külön törvény értelmében azzal a kiváltsággal bírnak, hogy ideiglenesen külföldi szolgálatban állhatnak. 3. A kik törökül nem tudnak. 4. A kik harminez éves korukat be nem töltötték. 5. A kik a választás idejében valahol szolgai állásban vannak. 6. A kik csődbe jutottak s polgári becsületüket vissza nem szerezték. 7. A kik tisztességtelen életükről ismeretesek. 8. A kik gondnokság alatt vannak, mindaddig, a mig csak a gondnokság alól fel nem szabadulnak. 9. A kik polgári jogaiktól megfosztattak. 10. A kik magukat idegen alattvalóknak vallják. Mindezek képviselők nem lehetnek. A négy év mulva elkövetkező választásokon az is feltétele lesz annak, hogy valaki képviselő lehessen, hogy az illető törökül olvasni és a lehetőség szerint írni tudjon.

69. Az általános képviselőválasztás négy esztendőben egyszer hajtatik végre. Minden képviselő tisztségének a tartama négy esztendőből áll, azonban ismételten megválasztható.

70. Az általános képviselőválasztás a kamara összeülésének kezdete, november 1. előtt, legalább négy hónappal kezdődik.

71. A képviselőház minden egyes tagja nem külön annak

[1] A választási szabályrendeletet (intihâb nizâmnâmesi) l. Destûr IV. 920—924. A választás maga közvetett. Minden 500, vagy legkevesebb 250 polgár választ egy választót s ezek választják a képviselőt.

a kerületnek a képviselője, a mely őt megválasztotta, hanem az egész oszmanliságnak képviselője.

72. A választók kötelesek a választandó képviselőket saját vilajetjük kerületének lakosai közül választani.

73. Abban az esetben, ha a képviselőház szultáni irádéval feloszlattatik, kezdetét veszi az összes képviselők újból való választása, hogy a képviselőház legkésőbb hat hónapon belül összeűlhessen.

74. Ha a képviselőház tagjai közül valaki meghal, vagy törvényes jogainak felfüggesztésére valami okot szolgáltat, vagy sokáig nem vesz részt az üléseken, vagy lemond, vagy elítéltetés, avagy hivatalvállalás miatt képviselőházi tagságát elveszíti, a helyébe annak rendje és módja szerint más valaki választatik, úgy, hogy legkésőbb az utána következő ülésszakra már beérkezhessék.

75. A megüresedett képviselőség helyére választandó képviselőházi tag tisztsége a következő általános választás idejéig tart.

76. Minden egyes képviselő évente az ülésekért az állampénztárból 20.000 piasztert kap és a havi 5000 piaszter fizetéssel bíró állami tisztviselők törvénye szerint [1] oda- és visszautazási költségei megtéríttetnek.

77. A képviselőház elnökségére a képviselőház részéről szótöbbséggel három, a második és harmadik elnökségre szintén három – három, összesen kilencz személy választatik és felterjesztetik őfelségének, a pádisáhnak, a ki közülök szultáni irádéval egyet kinevez elnöknek, kettőt pedig alelnöknek s őket tisztségükben megerősíti.

78. A képviselőház tanácskozása nyilvános. Ha azonban valami fontos ügyben titkos ülés iránt a miniszterek, vagy tizenöt képviselőházi tag javaslatot nyújtanak be, szótöbbséggel határoznak ezen javaslat elvetése vagy elfogadása felett, miközben a gyűlésteremből a képviselőház tagjain kívül mindenkit kirekesztenek.

79. A képviselőház ülésszaka alatt egyetlen képviselőházi

[1] Azaz: útiköltségük a havi 5000 piaszter fizetést húzó tisztviselőkével azonos összegben téríttetik meg.

tagot sem lehet letartóztatni vagy elítélni addig, a mig a képviselőház szótöbbséggel ki nem mondja, hogy a vádalahelyezésre elegendő ok forog fenn, vagy pedig ha csak valami vétség vagy bűntett elkövetése közben, vagy közvetlenül utána el nem fogatik.

80. A képviselőház az elébe terjesztett törvényjavaslatok felett tanácskozik s ezek közül azon pontokat, melyek a pénzügyekre vagy az alkotmánytörvényekre vonatkoznak, vagy elutasítják, vagy elfogadják, vagy pedig módosítják. Az állami kiadások összege, a budget-törvényben kijelölt módon, miután a képviselőházban részleteztetett és tanulmányoztatott, a miniszterekkel egyetértően[1] állapíttatik meg. Ezzel szemben a jövedelmek mibenléte és mennyisége, kivetésének és megszerzésének módja ismét a miniszterekkel egyetértően[2] határoztatik meg.

Bíróságok.

81. Külön törvény értelmében az állam részéről kinevezett és kinevezési okmánynyal (berât) ellátott bírák elmozdíthatatlanok, azonban lemondásuk elfogadtatik. A bírák előlépése és pályája (haladása), áthelyezése, nyugdíjazása, valami bűntett miatt elítéltetésükből következő elmozdíttatásuk szintén e külön törvény rendelkezése alá tartozik. A bírák és törvényszéki tisztviselők megkivánt minősítését ugyancsak ez a törvény határozza meg.

82. A bíróságokon mindennemű tárgyalás nyilvánosan folyik s az ítéletek kihirdetése szabadságukban áll. A törvény által világosan meghatározott esetekben a bíróság titkos tárgyalásokat tarthat.

83. A bíróság előtt jogainak megvédelmezése érdekében a szükségesnek vélt és törvényes eszközöket mindenki használhatja.

84. A bíróság a hatáskörébe tartozó per tárgyalását semmiféle oknál fogva sem akadályozhatja meg. S ha már egyszer a per tárgyalása, vagy a tárgyaláshoz szükséges első nyomo-

[1], [2] A török szöveg *együtt-, együttesen-t* mond *(birlikde)*.

zások megkezdődtek, sem abban nem hagyható, sem el nem halasztható, hacsak a panaszos a panasztól el nem áll. De ebben az esetben is, ha a panasz büntetendő cselekményt tartalmaz, az állam jogai a törvény értelmében a per lejártatásával mégis érvényesíttetnek.

85. Minden per az arra illetékes bíróság előtt tárgyaltatik. A magánfelek és az állam közt fenforgó perek is a rendes bíróságokhoz tartoznak.

86. A bíróságok mindennemű beavatkozástól mentesek.

87. A seriat-perek a seriat-bíróságok előtt, a polgári perek a polgári bíróságok előtt tárgyaltatnak.

88. A bíróságok fokozata, joghatósága, dologi és területi illetékessége s a bírák javadalmazása törvényben határoztatik meg.

89. Bármi néven nevezett különös ügynek a tárgyalására és megítélésére a kijelölt bíróságokon kívül rendkívüli törvényszék, vagy pedig ítélethozatali joggal biró bizottság alakítása határozottan tilos. Azonban a törvény által meghatározott módon seriat-bíró (müvellà)[1] kijelölése és ítélethozatala megengedett.

90. A bíró bírói jellegének fentartásával semmilyen más állami fizetéssel járó tisztséget sem vállalhat.

91. Bűnügyekben a közjogok védelmezésével megbizott állami ügyész van jelen s az ő hatásköre és rangfokozata törvény által fog meghatároztatni.

A Magas Divân.

92. A Magas Dìvàn harmincz tagból áll. Ezek közül tízen a szenátusból, tízen az államtanácsból, tízen pedig a másod- és harmadfokú bíróság elnökei és tagjai közül sorsolás útján választatnak és jelöltetnek és szükség esetén, szultáni iráde szerint, a szenátus hivatalos helyiségében gyűlnek össze. Az a hivatásuk, hogy törvényt üljenek a miniszterek és a harmadfokú bíróság

[1] A müvellâ seriat-ügyekben tart vizsgálatot és folytat peres eljárást.

elnökei és tagjai felett és azok felett, a kik fejedelmi jogokkal biró személyek ellen bűntényt követnek el, vagy a kik az országot veszedelmes helyzetbe igyekeznek dönteni.

93. A Magas Divàn két részre oszlik, az egyik a vádló-, a másik az ítélő-kamara. A vádló-kamara kilencz tagból áll, ezek közűl három a szenátus, három a másod- és harmadfokú bíróság és három az államtanács tagjaiból a Magas Divànba veendő tagok közűl sorsolás útján választatik.

94. Ez a bíróság kétharmad szótöbbséggel dönti el, hogy a bepanaszolt személyeket a vád terheli-e vagy sem. A vádló-kamara tagjai az ítélő-kamarában nem vehetnek részt.

95. Az ítélő-kamara hét tagja a szenátus, hét tagja a másod- és harmadfokú bíróság és hét tagja az államtanács elnökeiből és tagjaiból áll s így a Magas Divàn huszonegy tagját foglalja magában. Azon perekben, a melyeknek a tárgyalását a vádoló kamara szükségesnek mondja ki, kétharmad szótöbbséggel végérvényesen és a meglevő törvények értelmében ítéletet mond és ítéletei nem tartoznak a másod- és harmadfokú törvényszék alá.[1]

Pénzügyek.

96. Semmiféle állami adót sem lehet behozni, kivetni és behajtani törvényes határozat nélkül.

97. Az állam budget-je azon törvény, a mely az előrelátható jövedelmeket és kiadásokat megjelöli. Az állami adók beállítása, kivetése és behajtása erre a törvényre támaszkodik.

98. A budget, vagyis az általános mérleg törvénye a parlamentben czikkelyről-czikkelyre tanulmányoztatik és fogadtatik el. Az előrelátható jövedelmek és kiadások részletezését magában foglaló, mellékelt táblázatok a törvény által kijelölt minta szerint részekre, fejezetekre és egyes czikkelyekre oszlanak fel s ezeknek a megvitatása is fejezetről-fejezetre történik.

99. Hogy az általános mérleg (budget) törvénye még annak az esztendőnek az elején foganatosíttathassék, a mely esztendőre

[1] Azaz ítéletei sem felebbezéssel, sem semmisségi panaszszal meg nem támadhatók.

vonatkozik, a róla szóló törvényjavaslat a képviselőháznak mindjárt a parlament megnyitása után előterjesztetik.

100. Hacsak külön törvény nem rendelkezik róla, az állam vagyonából a budgeten kívül semmiféle kiadás sem folyósítható.

101. Ha olyan időben, mikor a parlament nem ülésezik, rendkívüli kényszerítő okok következtében budgeten kívül kiadások folyósítására sürgős szükség válik érezhetővé, azon feltétel alatt, hogy a felelősség a miniszteriumot terheli és hogy a parlament megnyitása után az arra vonatkozó törvényjavaslat a parlamenthez benyujtassék, azon kiadáshoz szükséges összeg őfelsége a pádisáhhoz való felterjesztés- és jóváhagyása után kiadott szultáni iráde értelmében beszerezhető és folyósítható.

102. A budget törvény érvénye egy évre terjed. Ezen esztendőn túl az érvénye megszünik. De ha rendkívüli körülmények következtében a képviselőház, mielőtt a budget felett határozatot hozna, feloszlattatik, a miniszterium egy esztendőnél tovább nem érvényes határozattal, szultáni iráde értelmében az elmult esztendő budgetjének érvényességét a képviselőház következő egybegyüléséig meghosszabbítja.

103. A zárószámadás törvénye az illető esztendő jövedelmeiből befolyó összegről és ugyancsak azon esztendő szükségleteire fordított kiadások valódi összegéről szól. Ennek az alakja és részletezése az általános mérleg (budget) törvényével teljesen megegyezik.

104. A zárószámadás törvényének javaslata az illető esztendő végétől számítva legkésőbb négy esztendő mulva a parlamenthez benyujtatik.

105. Az állami vagyon bevételezésével és kiadásával megbizott tisztviselők zárószámadásainak, a miniszteriumok és hatóságok által kiállított évi zárószámadásoknak megvizsgálására, vizsgálatuk és észrevételezésük eredményeinek minden évben a képviselőház elé írásban való benyujtására egy zárószámadási Dîván alakíttatik. Ez a Dîván a pénzügyi viszonyokról a miniszterelnökség útján minden három hónapban egyszer írásban jelentést tesz őfelségének a pádisáhnak.

106. A zárószámadási Dîván tizenkét tagból áll s mindegyik tag, hacsak elmozdíttatása szükséges voltát a képviselő-

ház többsége ki nem mondja, hivatalába szultáni iráde által élethossziglan neveztetik ki.

107. A zárószámadási Dìvàn tagjainak minősítvényei, hatáskörüknek részletezése, lemondásuk-, áthelyeztetésük-, előmenetelük- és nyugdíjaztatásuk módja, valamint hivataluknak szervezete külön törvény által fog megállapíttatni.

Vilajetek.

108. A vilajetek kormányzási rendszere, a mely a jogkörök kiszélesítésére, a megosztás és az önálló hatáskörök elvére [1] van alapítva, valamint annak ágai külön törvény által fognak meghatároztatni.

109. A vilajet, a kerület (livà, szandsak) és a járás (kazà) központjaiban levő közigazgatási tanács és a vilajet központjában évente egyszer összeülő közös főtanács tagjainak választási módja külön törvénynyel fog (széles alapokra fektetve) szabályoztatni.

110. A vilajetek közös főtanácsainak jogköre, az elkészülendő külön törvények értelmében, a következő: útak és járható helyek rendbentartása; hitelbankok létesítése; közgazdasághoz tartozó ügyekben, mint a milyen az ipar, kereskedelem és földmívelés fellendítése és a közügyekhez tartozó népnevelés terjesztése ügyében tanácskozások tartása; az adók és állami illetmények kivetésénél és behajtásánál, továbbá egyéb eljárásoknál a törvényekkel és a meglévő rendszabályokkal ellenkező esetekben az illetékes hatóságokhoz való jelentéstétel, továbbá reformokat tartalmazó felterjesztések és felszólalások benyújtása.

111. Minden járásban (kazà) az egyes nemzetiségek kebelében testületi tanács létesítendő, a mely felügyeletet gyakorol a felett, hogy az alapítványi épületek és földbirtokok, továbbá az alapítványi pénzek jövedelmei az alapítványi föltételek mellett és a régi eljárási mód szerint a neki megfelelő czélra fordíttatnak-e; hogy a végrendeletileg jótékonysági czélokra fordí-

[1] Vagyis a deczentrálizáczió elvére.

tandó vagyon, a végrendeletben meghagyott módon, a végrendelkező szándéka szerint kezeltetik-e; felügyeletet gyakorol továbbá az árvák vagyonának külön rendszabályokkal körülírt kezelése felett. Ezek a tanácsok, az alkotandó külön rendszabályok szerint, az összes nemzetiségek választott tagjaiból állnak. Ezen tanácsok az illető forumokat, kormányokat és a vilajet közös főtanácsát felettes hatóságuknak ismerik el.

112. A város ügyei Konstantinápolyban és a vidéken választás útján alakult városi hatóságok gyűléseivel kormányoztatnak. Ezen hatóságok szervezete, hatásköre és tagjainak megválasztatási módja külön törvény által fog meghatároztatni.

Különböző ügyek.

113. Ha az ország valamely részében forrongás kitörését mind jobban erősítő tények és jelek látszanak, a magas kormánynak ideiglenesen, arra a helyre szorítkozólag, jogában áll kihírdetni az ostromállapotot. Az ostromállapot az állami törvények és rendszabályok ideiglenes felfüggesztéséből áll s az ostromállapotban lévő hely kormányzási módja külön rendszabály által fog megállapíttatni. A kikről a rendőrség hiteles nyomozása folytán kiderül, hogy az állam biztosságát megsértették, azoknak az oszmán birodalomból való kiutasítása és eltávolítása őfelsége a pádisáh hatalmában van.

114. Az összes oszmanli alattvalókra nézve az elemi közoktatás kötelező. Ennek a fokai és részletei külön rendszabály által fognak megállapíttatni.

115. Az alkotmány egyetlen pontja sem függeszthető fel, sem az érvényességét el nem veszítheti, semmiféle oknál vagy ürügynél fogva sem.

116. Abban az esetben, ha az alkotmány szövegének nehány pontjára nézve, az időhöz és viszonyokhoz mérten, változtatásra és módosításra valódi és határozott szükség bizonyul, az esetben a módosítás következő feltételek mellett engedtetik meg: Ha akár a minisztérium, akár a szenátus, akár pedig a képviselőház részéről ezen módosításra javaslat tétetik, először a kép-

viselőházban a tagok kétharmad szótöbbségével elfogadtatik, s miután a képviselőház által való elfogadását a szenátus ugyancsak kétharmad szótöbbséggel jóváhagyta s ha a szultáni iráde is szentesítette, a fentnevezett módosítások törvényerőre emelkednek. Az alkotmány azon pontja, a melynek a módosítása javaslatba hozatik, a szükséges tanácskozások befejeztéig és a szultáni iráde kibocsáttatásáig, a nélkül, hogy érvényességéből és jogerejéből veszítene, érvényben marad.

117. Ha szükség van valamely törvénypont magyarázatára és hogyha az az igazságügyre vonatkozik, értelmének a meghatározása a harmadfokú bíróságot illeti; ha az állami kormányzatra vonatkozik, az államtanácsot illeti; ha pedig az alkotmányra vonatkozik, az esetben a szenátust illeti.

118. A jelenleg érvényben levő rendszabályok, szokott eljárások és szokások, mindaddig, a mig csak a jövőben hozandó törvények és rendszabályok által nem módosíttatnak, vagy pedig nem töröltetnek, addig is érvényben maradnak.

119. A parlamentre vonatkozó s az 1293. év Sevval hónapjának 10-én (1876 okt. 28.) kelt ideiglenes utasítások csupán a parlament legelső ülésszakának végéig érvényesek, azután pedig érvényességüket elveszítik.

1293 Zu-l-hidse 7. (1876 deczember 23.)

Hatt-i-humâjûn 1908.

Kegyelmes vezirem Sa'îd pasa!

Mindenkinek tudomása szerint hatalmas birodalmunk nagyságának korában az alattvalók minden osztálya tökéletes biztonságban élt, de mivel később keletkezett különböző okok a népjogokat megillető biztonságra akadályozólag hatottak, dicsőséges atyám, szultán Abdu-l-Medsîd khán őfelsége, a gülhâne-i szultâni levéllel az élet- és jogbiztonságot ismételten biztosította és a kormányzás formájában fontos alapokat fektetett le. Ezen felül az 1272-ben (1856) közzétett reform-fermânnal a czivilizált korszak követelményeihez mérten, a kormányzási rendszert rendszabályozta és a különböző felekezetekhez tartozó alattvalók társadalmi osztályai között a hazafiui kötelékeket megerősítette. Az üdvös reformok létrehozatalától kezdve egész uralkodásunkig eltelt idő alatt a nép felvilágosodásában beálló fejlődés a közügyek alkotmányos rendszerének kötelékét juttatja eszünkbe és saját elhatározásunkból kihírdettük az alkotmánytörvényeket. De mivel a közérdekek gondolatát különböző önző szándékok előzték meg, a fentnevezett törvény felfüggesztésére vezető emlékeztető jelek mindinkább megsokasodtak és végre is Safvet pasa nagyvezirsége idején ez a felfüggesztés a birodalomban el is határoztatott. Attól az időtől fogva egész mostanáig tartó állapotok a köztudat és közhangulat eredményében arról tanuskodnak, hogy a birodalom alkalmassá lett az alkotmányos kormányzásra s iráde-val hivatkoztunk az alkotmány összes pontjainak életbeléptetésére és a képviselőháznak minden esztendőben való összehívására s Magas Portánk ezt minden irányban tudomásul adta. S a tegnapi napon, a mikor az ismerős hatalmak követeinek és politikai tisztviselőinek üdvözléseit fogadtam, egy-

szersmind kijelentettem, hogy az alkotmány megtartása ezentúl semmiféle úton és semmiféle módon egyáltalában és határozottan nem szegetik meg. Mivelhogy a birodalom érdekei megkövetelik a törvényes hatalom alkotmányos és reformerejét és mivel természetes dolog, hogy ezek után a szultánság igazi érdekeivel összhangzásban, a birodalom közérdekeinek fejlődését óhajtjuk, az alkotmány életbelépéséről és a képviselőknek minden esztendőben való egybehívásáról szóló kibocsátott irádenkat aláírva, ezen szultáni levelünket közhírré teszem. Függelékképen azt is kinyilvánítom még, hogy a birodalmunkat alkotó polgárok jogaikban teljes sérthetetlenséget nyernek, polgár és polgár, az alattvalók társadalmi osztályaiban osztály és osztály között jogokra nézve különbség nincsen. S mivel az igazságosságban való egyenlő részesedés természeti és emberi törvényeken alapszik, egy idő óta, akaratunk ellenére, ezen törvénypontok némely helyeken erejükben veszteséget szenvedtek és ámbár birodalmunk kormányának és e kormány osztályai összességének kötelességei külön rendszabályok által meghatároztattak, igen sok kötelesség teljesítése rendben nem történt meg. Ebből természetesen bajok származtak. A jelen és a jövő biztosítása czéljából szükséges dolognak találtatott, hogy a közjogokat és a kormány kötelezettségeit illető törvénypontok megszilárdíttassanak és mind a két részen érzett egynémely fogyatkozás kipótoltassék. Még pedig:

1. Minden egyes alattvaló, bármelyik fajhoz és valláshoz tartozzék is, személyes szabadsággal bír és a birodalom iránti jogaiban és kötelességeiben egyenlő.

2. A törvény rendelkezése ellenére senki sem fogható vallatóra, nem tartóztattathatik le, nem börtönözhető be és egyéb módon sem büntethető meg.

3. Bármi módon és bármi néven történjék is, rendkívüli bíróságok és bizottságok nem alakíthatók és senkit sem lehet máshova bocsátani, mint azon vizsgálati hatóság és bíróság elé, a mely törvény szerint illetékes.

4. Minden embernek a háza sérthetetlen. Másképpen, mint a törvény által kijelölt módon, senkinek a házába sem szabad belépni és őrizet alá senkinek a háza nem vehető.

5. A rendőrtisztviselők és bármi névvel és jelleggel bíró egyéb tisztviselők, a törvény által kijelölt módozatokon kívül, senkit sem üldözhetnek.

6. Alattvalóinknak jogukban áll akár kereskedelem, akár útazás czéljából mindazon országokba elmenni, a hova csak akarnak és mindazokkal egybegyülekezni és érintkezni, a kikkel csak akarnak.

7. A sajtótermékek nyomatás előtt a kormány ellenőrzése alá nem tartoznak. A magánlevelek és az időközönként kiadott nyomtatványok a postákon nem foglaltatnak le. A sajtóperek a rendes bíróságok előtt tárgyaltatnak.

8. Az oktatás és tanítás szabad.

9. A katonai rangok kivételével, bárminő tisztségre, akarata ellenére senki sem neveztethetik ki. A tisztviselők a nekik adott, törvényekkel ellenkező útasításoknak engedelmeskedni nem kötelesek és a mikor csak akarják, szabadon beadhatják lemondásukat. De felelősségük kiterjed mindazon dolgokra, a miket magukra vállalnak s a miket végrehajtanak.

10. A seikhu-l-iszlámon, hadügyi és tengerészeti miniszteren kívül a minisztereket a nagyvezir választja ki és jóváhagyásunk végett előterjeszti. A nagyvezir választja meg:[1] az egyes államokba küldendő különböző rangú követeket a külügyminiszter, a kormányzókat a belügyminiszter, az államtanács tagjait ugyanezen tanács elnöke véleményének hozzájárulása mellett. A miniszteriumokban és kormányzóságokban az összes tisztviselők kiválasztása és szükség esetén való elhelyeztetése, kitüntetésben, rangemelésben és egyéb jutalomban való részesítése az illetékes miniszterium, vagy pedig hivatali főnök jóváhagyása és a nagyvezirség véleményének hozzájárulása mellett történik.

11. Minden tisztviselő, akár élőszóval, akár írásban egyedül felettes feljebbvalójához fordul s az illetékes forumon kívül sehova máshova nem fordulhat. Minden tisztviselőnek kizárólag felettes feljebbvalója ad parancsot s az illetékes forumon kívül a tisztviselőnek akár élőszóval, akár írásban semmiféle helyről sem adhatnak parancsot és vele érintkezésben nem állhatnak.

[1] Választja ki, nevezi ki.

12. Ha az állami tisztviselők kiválasztásában és elhelyeztetésében hiba történik, az okok feltüntetése mellett a hiba helyrehozatala és ha kitudódik a tisztviselők visszaélése, vagy pedig kötelességük teljesítésében való képtelensége, az elhelyeztetésük ügyében szükséges intézkedésekre való felügyelet a nagyvezirség különös kötelességei közé tartozik.

13. A birodalom bevételeinek és kiadásainak rendes és rendkívüli budget-je minden év elején feltétlenül és hiteles módon nyilvánosságra hozatik, azon felül minden hatóság és kormányzóság budget-je az általános budget mellé csatolva szintén nyilvánosságra hozatik.

14. A miniszteriumok és kormányzóságok szervezete és hatásköre ügyében a meglevő törvények és különböző rendszabályok a jelen szükséghez mérten átdolgozás végett a nemsokára egybegyülő képviselőház elébe terjesztetnek és törvényjavaslatok fognak készíttetni.

15. Mivel a birodalom hatalmának forrásai szultáni haderőmtől függnek, kizárólag és határozottan szükséges a hadsereg fejlődése, a fegyverek és egyéb hadifelszerelés tökéletes volta s ebben az ügyben külön parancsunk bocsáttatott ki a hadügyminiszteriumhoz.

Azt óhajtjuk, hogy új miniszterium alakíttassék és hogy az a jóváhagyásunk végett elibénk terjesztendő fentnevezett ügyek keresztűlvitelére és a birodalom ügyeinek rendes vezetésére fordítsa buzgóságát társaival egyetemben.

A hatalmas Isten adjon hozzá sikert!

1326 Redseb 4. (1908 augusztus 1.)

TARTALOM.

Lapszám

A szerkesztő előszava 5

Bevezetés 7

Hatt-i-humâjûn 1839. 11

Hatt-i-humâjûn 1856. 15

Hatt-i-humâjûn 1876. 23

Az oszmán birodalom országai 25

Az oszmán birodalom alattvalóinak általános jogai 26

A miniszterek 28

Tisztviselők 30

Parlament 31

Szenátus 33

Képviselőház 35

Bíróságok 37

A Magas Dîvân 38

Pénzügyek 39

Vilajetek 41

Különböző ügyek 42

Hatt-i-humâjûn 1908. 44

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

12

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület

Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának

kiadásában megjelentek:

Az 1909—10. évi szakosztályi előadások és felolvasások s Hammurabi törvényei. I—II. (kettős) füzet . . . . . 5·— K

Hammurabi törvényei (külön) II. füzet . . . . 3·— K

Az 1910—11. évi szakosztályi előadások. III. füzet 5·— K

A török alkotmány alaptörvényei. IV. füzet . . . 1·20 K

Az I—IV. füzet kapható **Stein János** m. kir. egyetemi könyvkereskedésében (**Kolozsvár**, Deák Ferencz-utcza), az I—II. füzet (tekintettel az asszirologia és egiptologia körébe vágó közlemények teologiai vonatkozásaira) a **Szt.-István Társulat** könyvkereskedésében (**Budapest**, IV., Kecskeméti-utcza).

Megrendelhetők a szakosztály titkáránál is.